

Sadržaj

Stranica	Knjiga	Kratice
v	Predgovor	
vii	Uvod	
1	Evandjelje po Mateju	<i>Mt</i>
66	Evandjelje po Marku	<i>Mk</i>
106	Evandjelje po Luki	<i>Lk</i>
170	Evandjelje po Ivanu	<i>Iv</i>
216	Djela apostolska	<i>Dj</i>
274	Poslanica Rimljanima	<i>Rim</i>
301	Prva poslanica Korinćanima	<i>1 Kor</i>
325	Druga poslanica Korinćanima	<i>2 Kor</i>
340	Poslanica Galaćanima	<i>Gal</i>
349	Poslanica Efežanima	<i>Ef</i>
357	Poslanica Filipljanima	<i>Fil</i>
363	Poslanica Kološanima	<i>Kol</i>
369	Prva poslanica Solunjanima	<i>1 Sol</i>
374	Druga poslanica Solunjanima	<i>2 Sol</i>
377	Prva poslanica Timoteju	<i>1 Tim</i>
384	Druga poslanica Timoteju	<i>2 Tim</i>
388	Poslanica Titu	<i>Tit</i>
391	Poslanica Filemonu	<i>Flm</i>
393	Poslanica Hebrejima	<i>Heb</i>
412	Jakovljeva poslanica	<i>Jak</i>
419	Prva Petrova poslanica	<i>1 Pt</i>
426	Druga Petrova poslanica	<i>2 Pt</i>
430	Prva Ivanova poslanica	<i>1 Iv</i>
436	Druga Ivanova poslanica	<i>2 Iv</i>
437	Treća Ivanova poslanica	<i>3 Iv</i>
438	Judina poslanica	<i>Jd</i>
440	Otkrivenje	<i>Otk</i>
469	Kazalo teže razumljivih riječi	
488	Zemljopisne karte	

Popis starozavjetnih knjiga

Kratica	Knjiga
<i>Post</i>	Knjiga Postanka
<i>Izl</i>	Knjiga Izlaska
<i>Lev</i>	Levitski zakonik
<i>Br</i>	Knjiga Brojeva
<i>Pnz</i>	Ponovljeni zakon
<i>Jš</i>	Jošua
<i>Suci</i>	Knjiga o Sucima
<i>Rut</i>	Ruta
<i>1 Sam</i>	Prva knjiga o Samuelu
<i>2 Sam</i>	Druga knjiga o Samuelu
<i>1 Kr</i>	Prva knjiga o Kraljevima
<i>2 Kr</i>	Druga knjiga o Kraljevima
<i>1 Ljet</i>	Prva knjiga Ljetopisa
<i>2 Ljet</i>	Druga knjiga Ljetopisa
<i>Ezr</i>	Ezra
<i>Neh</i>	Nehemija
<i>Est</i>	Estera
<i>Ps</i>	Psalmi
<i>Job</i>	Job
<i>Izr</i>	Mudre izreke
<i>Prop</i>	Propovjednik
<i>Pj</i>	Pjesma nad pjesmama
<i>Iz</i>	Izaija
<i>Jr</i>	Jeremija
<i>Tuž</i>	Tužaljke
<i>Ez</i>	Ezekiel
<i>Dn</i>	Daniel
<i>Hoš</i>	Hošea
<i>Jl</i>	Joel
<i>Am</i>	Amos
<i>Ob</i>	Obadija
<i>Jon</i>	Jona
<i>Mih</i>	Mihej
<i>Nah</i>	Nahum
<i>Hab</i>	Habakuk
<i>Sef</i>	Sefanija
<i>Hag</i>	Hagaj
<i>Zah</i>	Zaharija
<i>Mal</i>	Malahija

Predgovor

Ovaj prijevod Novoga zavjeta namijenjen je prvenstveno onima koji žele točnu i cjelovitu poruku grčkog izvornog teksta u jednostavnom obliku, uz zadržavanje pune jasnoće i razumljivosti.

Temeljna ideja-vodilja ovoga projekta bila je: »Dobar prijevod vodi dobrom razumijevanju«. Glavna težnja prevoditelja bila je prenijeti čitatelju poruku novozavjetnih pisaca Biblije jednako učinkovito i jasno kao što su to činili izvorni tekstovi na čitatelje njihova vremena. Vjeran prijevod ne odlikuje se samo upotrebom odgovarajućih riječi iz rječnika. On je proces prevođenja izvorne poruke u oblik koji neće samo odražavati isto značenje, već će zadržati istovjetnost u našem vremenu, privući jednaku pozornost i imati isti učinak danas kao i prije dvije tisuće godina.

Jasno razumijevanje bilo je, dakle, vrlo važna značajka u prevođenju ovoga teksta. Želja da se točno prenese poruka nije umanjila težnju za besprijekornošću prijevoda. Ona je našla svoje mjesto u vjernom iskazivanju ideja, a ne samo u točnom prevođenju riječi.

Pisci novozavjetnih tekstova jezičnim su stilom pokazali želju za dobrom komunikacijom poruke čitateljima. Prevoditelji ove verzije smatrali su da je to primjer kojega valja slijediti. Trudili su se prenijeti budućim čitateljima značenje biblijskih tekstova u najjednostavnijem i nenarušenom obliku. Često je jezik prepreka razumijevanju, i zato se u ovom prijevodu koristi takav jezični izraz koji će poslužiti kao ključ za otključavanje istine koja se nalazi u Pismu.

Koriste se također neka pomagala kako bi se pospiješilo razumijevanje. Kratka objašnjenja ili navođenje sinonima slijede teško razumljiva mjesta ili riječi višestrukog značenja. Takva objašnjenja nalaze se u zagradama i ispisana su kosim slovima. Riječi ili fraze koje zahtijevaju dodatna objašnjenja označena su brojem, dok se objašnjenja nalaze na dnu stranice. Riječi ili pojmovi koji se ponavljaju više puta objašnjeni su na kraju knjige u kazalu teže razumljivih riječi. Biblijski citati i

paralelna mjesta označeni su na dnu stranice.

U podnaslovima prvih četiriju knjiga Novoga zavjeta, upućuje se na paralelna mjesta prema ostalim evanđeljima.

Svaki novi prijevod Božje riječi suočava se s ispitom vjerodostojnosti originalu. Svaki prijevod na novi jezik nastoji prenijeti ono najvažnije i suštinsko – poruku. Biblijski stručnjaci slažu se s činjenicom da je Novi zavjet u izvornom jeziku bio jednostavan i razumljiv. Stoga, ovaj prijevod Novoga zavjeta na suvremeni hrvatski jezik vjerno slijedi poruku originala, nastojeći prenijeti Božju poruku čitateljima našega vremena onako kako je ona bila pisana ranokršćanskoj zajednici.

Biblijsko društvo u Republici Hrvatskoj zahvaljuje svima koji su dali svoj doprinos u izradi ovoga prijevoda. Pod budnim okom Svjetskog biblijskog prevodilačkog centra i uz predani rad hrvatskih prevoditelja i stručnjaka za Bibliju i jezik, izrađen je ovaj novi prijevod na suvremeni hrvatski jezik.

Ogledno izdanje javno je objavljeno prije tri godine, uz napomenu da je svaki savjet u cilju poboljšanja prijevoda dobro došao. Zahvaljujemo svima koji su se svojim primjedbama uključili u daljnju doradu prijevoda.

Vjerujemo da će Novi zavjet na suvremenom hrvatskom jeziku naći put do mnogih koji žele biblijski tekst čitati s istom lakoćom kao što čitaju dnevne novine. Tada će im Božja riječ zaista postati karta koja im omogućuje da plove morem života i da im bude »svjetiljka nozi i svjetlo na stazi«, jer Novi zavjet nosi radosnu vijest o neizrecivoj Božjoj ljubavi ostvarenoj u Isusu Kristu.

Stoga, neka vam je blagoslovljeno čitanje!

Mladen Jovanović
Predsjednik Biblijskog društva
u Republici Hrvatskoj

U Zagrebu, 23. svibnja 2006.

Uvod

Novi zavjet naziv je koji se već stoljećima koristi za skup tekstova koji čine završni dio Biblije. Biblija se, dakle, sastoji od dvije skupine zapisa. Ustvari, i sam naziv Biblija dolazi od grčke riječi koja znači »knjige«. Riječ prevedena na hrvatski kao »zavjet« koristila se u značenju »saveza« ili »dogovora« i odnosi se na obećanje da će Bog blagosloviti narod koji sebi odabere. Stari zavjet skup je zapisa koji se odnose na savez koji je Bog u Mojsijevo vrijeme sklopio sa židovskim narodom (Izraelom). Novi zavjet je skup zapisa koji govore o savezu koji Bog sklapa sa svima koji vjeruju Isusu Kristu.

Starozavjetni tekstovi govore o čudesnim djelima koja je Bog učinio u svom odabranom narodu, Izraelu, i otkrivaju Božji naum da kroz njega donese blagoslov cijelom svijetu. Oni najavljuju dolazak Spasitelja (Mesije) kojega će Bog poslati kako bi ostvario svoj naum. Novozavjetni tekstovi nastavak su starozavjetnih zapisa i govore o dolasku Spasitelja — Isusa Krista i o važnosti toga događaja za sve ljude. Vrlo je važno razumjeti Stari zavjet kako bismo mogli razumjeti Novi, jer Stari zavjet otkriva neophodnu pozadinu potrebnu za razumijevanje novozavjetnih događaja. Novi zavjet dovršava priču o spasenju započetu u Starom zavjetu.

Stari zavjet

Starozavjetni zapisi zbirka su trideset i devet različitih knjiga raznih autora. Napisane su uglavnom na hebrejskom, jeziku drevnog Izraela. Neki su dijelovi napisani na aramejskom, službenom jeziku babilonskog carstva. Dijelovi Staroga zavjeta napisani su prije više od tri tisuće i petsto godina, a između pisanja prve i posljednje knjige proteklo je više od tisuću godina. Knjige Staroga zavjeta uključuju zakonodavne, povijesne i prozne zapise, poeziju te mudre pouke.

Stari zavjet dijeli se na tri glavna dijela: Zakon, Proroke i Svete spise. Zakon obuhvaća pet knjiga nazvanih Mojsijevo Petoknjižje. Prva knjiga je Knjiga postanka koja govori o stvaranju svijeta kakvog poznajemo, prvom

muškarcu i ženi te o njihovom grijehu protiv Boga. Govori također o potopu i obitelji koju je Bog sačuvao, kao i o počecima izraelskog naroda — naroda kojeg je Bog odabrao da bi ispunio svoj veličanstven naum.

Priča o Abrahamu

Bog je s Abrahamom, velikim čovjekom vjere, sklopio savez. Tim mu je savezom Bog obećao da će ga učiniti ocem velikog naroda i da će njemu i njegovim potomcima dati u posjed zemlju Kanaan. U znak prihvaćanja saveza Abraham je na svome tijelu učinio obrezanje koje je postalo znak saveza između Boga i njegovog naroda. Abraham nije znao kako će Bog ispuniti svoje obećanje, ali se pouzdavao u njega. Tako je, svojom vjerom, Abraham ugodio Bogu.

Bog je rekao Abrahamu da ode iz svog zavičaja među Hebrejima u Mezopotamiji i poveo ga je u obećanu zemlju, Kanaan (zvanu i Palestinom). Iako vrlo star, Abraham je dobio sina Izaka. Izak je imao sina Jakova, a Jakov (zvan i Izrael) imao je dvanaest sinova i kćer. Od njihove je obitelji potekao sav izraelski narod koji nikada nije zaboravio svoje plemensko porijeklo. O njima se i dalje govorilo kao o dvanaestero Izraelovih plemena — potomaka dvanaestorice Jakovljevih sinova: Rubena, Šimuna, Levija, Jude, Dana, Naftalija, Gada, Ašera, Jisakara, Zebuluna, Josipa i Benjamina. Trojica začetnika izraelskog naroda: Abraham, Izak i Jakov (Izrael) — nazivaju se i »očevima« Izraela ili »patrijarsima«.

Abraham se smatra »ocem« i u prenesenom smislu. U starozavjetnom Izraelu Bog je često određivao ljude da govore u njegovo ime. Ti odabrani pojedinci, zvani prorocima, bili su Božji predstavnici u njegovom narodu. Kroz usta proroka Bog je izraelskom narodu davao obećanja, upozorenja, zakone, učenja i pouke koje su se temeljile na prošlim događajima ili upozoravale na ono što će se tek dogoditi. Židov Abraham prvi je prorok koji se spominje u Svetom pismu.

Oslobođenje Izraela iz ropstva

Jakovljeva (Izraelova) obitelj narasla je na oko sedamdeset izravnih potomaka. Jedan od njegovih sinova, Josip, postao je visoki egipatski dužnosnik. Vremena su bila vrlo teška i Jakov se s obitelji preselio u Egipat jer je ondje bilo hrane u izobilju i život je bio lakši. Hebrejsko pleme polako je preraslo u narod i faraon, egipatski

kralj, učinio ih je svojim robovima. Knjiga izlaska govori kako je nakon četiristo godina robovanja Bog upotrijebio proroka Mojsija kako bi oslobodio izraelski narod iz Egipta i vratio ga natrag u Palestinu. Cijena slobode bila je visoka — no Egipćani su bili ti koji su je platili. Faraon je pristao osloboditi izraelski narod tek nakon što su sve egipatske obitelji, uključujući i faraonovu, izgubile svoje prvorodence. Bog je faraona devet puta upozoravao da pusti njegov narod, no tek kad je posljednja nevolja snašla cijeli egipatski narod, faraon je oslobodio Izraelce. Kasnije se izraelski narod na mnoge načine prisjećao tih događaja, iskazivao Bogu štovanje i prinosiso mu žrtve.

Izraelski narod bio je spreman krenuti put slobode. Janjetovom krvlju poškropili su nadvratke i dovratke svojih kuća, što je bio znak da je to izraelski dom te da njihovi prvorodenci trebaju biti pošteđeni. Žurno su izlazili iz Egipta pa su ispekli beskvasni kruh i blagovali žrtveno janje. Iste noći anđeo Gospodnji prošao je zemljom. Svi domovi, koji nisu bili obilježeni janjetovom krvlju, izgubili su svoje prvorodence. Faraon je nakon toga pustio izraelski narod. Ali dok su izlazili iz Egipta, faraon se predomislio i poslao za njima vojsku u namjeri da vrati svoje robove. No Bog je pritekao u pomoć svom narodu: razdvojio je Crveno more i poveo Izraelce na drugu obalu, u slobodu. A egipatska vojska, koja ih je slijedila, utopila se. Nakon toga Bog je negdje na arapskom poluotoku, na gori u Sinajskoj pustinji, sklopio savez s oslobođenim narodom.

Mojsijev zakon

Bog je izbavio izraelski narod iz ropstva i na Sinaju sklopio s njim savez kojim ga je odvojio od ostalih naroda. Savez je sadržavao obećanja i zakone, a dio tog saveza, poznatiji kao Deset zapovijedi, Bog je vlastitom rukom ispisao na dvjema kamenim pločama i predao ih narodu. Te su zapovijedi sadržavale osnovna načela po kojima su Izraelci trebali živjeti i odnosila su se na njihove obveze prema Bogu, njihovim obiteljima i bližnjima.

Deset zapovijedi i ostali propisi i pouke predane na Sinajskoj gori postale su poznate pod nazivom Mojsijev zakon ili jednostavno Zakon. Ovi se izrazi često koriste za prvih pet knjiga Staroga zavjeta ili za cijeli Stari zavjet.

Osim deset zapovijedi i propisa o načinu života i ponašanja, Mojsijev zakon sadrži propise o svećenicima,

prinošenju žrtava, bogoštovlju i blagdanima. Sve to nalazi se u Levitskom zakoniku. Prema Mojsijevom zakonu svi svećenici trebali su biti iz Levijevog plemena, a isto tako i njihovi pomoćnici koji su se nazivali Levitima. Glavni svećenik nazivao se Velikim svećenikom.

Zakon je uključivao upute za izgradnju Svetišta ili šatora sastanka, mjesta na kojem je izraelski narod iskazivao Bogu štovanje. Zakon je također sadržavao upute prema kojima su trebali biti izrađeni predmeti koji će se koristiti pri bogoštovlju. To je pripremlilo Izraelce za izgradnju hrama — svete građevine u Jeruzalemu, na Sionskoj gori, gdje će narod kasnije iskazivati Bogu štovanje. Obredni propisi o bogoštovlju i prinošenju žrtava trebali su pomoći ljudima da uvide kako griješe protiv Boga i jedni protiv drugih. Prinošenje žrtava otvorilo je put boljem razumijevanju žrtve koju je Bog pripremao prinijeti za sve ljude svijeta.

Zakon je sadržavao upute za svetkovanje raznih blagdana od kojih je svaki imao posebno značenje. Neki su od njih bili radosne prilike kojima se obilježavalo određeno doba godine, kao što su bili blagdan žetve — blagdan Prvina, Pentekost — Pedesetnica ili Blagdan sedmica i blagdan Sjenica.

Neki blagdani svetkovali su se u znak sjećanja na silna djela koja je Bog učinio za svoj narod. Jedan od takvih blagdana bio je blagdan Pashe tijekom kojega se svaka obitelj prisjećala odlaska iz Egipta. Narod je pjesmom slavio Boga, klao janjad i pripravljaio jelo. Svaka čaša vina i zalogaj hrane podsjećali su ih na sve ono što je Bog učinio kako bi ih oslobodio mučnog života u ropstvu.

Drugi blagdani nosili su u sebi veliku ozbiljnost. Svake godine na Dan pomirenja ljudi su se prisjećali svih grijeha što su učinili prema Bogu i prema bližnjima. To je bio dan žalovanja i posta. Toga dana Veliki je svećenik prinosiso posebne žrtve koje su pokrivala grijeha cijeloga naroda.

Savez između Boga i izraelskog naroda imao je izuzetno značenje za pisce Staroga zavjeta. Gotovo sve pročke knjige i sveti zapisi (Proroci i Pismo) temelje se na činjenici da je izraelski narod, kao i svaki pojedini Izraelac, sklopio savez s Bogom. Nazivali su ga Gospodinov savez ili jednostavno Savez. Izraelske povijesne knjige tumače sve događaje u svjetlu Saveza: ako bi pojedinac ili narod bio vjeran Bogu i savezu koji je sklopio s njim, onda bi od Boga primao nagradu; ako bi pogazio

sklopljeni savez, stizala bi ga kazna. Bog je Izraelcima slao proroke da ih podsjećaju na savez koji su sklopili s njim. Izraelski pjesnici opjevali su čudesna djela koja je Bog činio kad mu je narod bio poslušan i tugovali nad patnjama i kaznama koje bi ih snašle kad se nisu pokoravali Bogu.

Izraelsko kraljevstvo

Povijest drevnog Izraela priča je o narodu koji odlazi od Boga, Bog mu priskače u pomoć i narod mu se ponovo vraća, da bi kasnije opet Bogu okrenuo leđa. To je bio krug koji se neprestano ponavljao, a započeo je netom nakon što je narod prihvatio savez s Bogom. Na Sinajskoj gori Izraelci su odlučili slijediti Boga, a zatim su se pobunili protiv njega — što je uzrokovalo da su četrdeset godina lutali pustinjom. Konačno je Mojsijev pomoćnik Jošua uveo narod u obećanu zemlju. Uslijedila su početna osvajanja i djelomično zaposjedanje zemlje. Prvih nekoliko stoljeća nakon osvajanja narodom su upravljali mjesni vođe zvani sucima.

Onda je izraelski narod zatražio kralja. Prvi kralj bio je Šaul koji nije ostao poslušan Bogu pa je Bog za novoga kralja izabrao mladića koji je bio po njegovom srcu — pastira po imenu David. Prorok Samuel došao je k Davidu, izlio ulje na njegovu glavu (pomazao ga) i tako ga učinio kraljem. Bog je obećao Davidu da će ubuduće njegovi potomci, pripadnici Judina plemena, vladati Izraelom. David je osvojio Jeruzalem, učinio ga svojom prijestolnicom i odredio da će u njemu biti podignut budući hram. Okupio je svećenike, proroke, pjesnike, svirače i pjevače za hramsko bogoštovlje. I sâm David napisao je mnogo pjesama (psalama), no Bog mu nije dopustio da sagradi hram jer je za svoga vladanja mnogo ratovao.

Prije smrti David je proglasio kraljem svoga sina Salomona. Uputio ga je da uvijek slijedi Boga i čuva savez s njim. Kralj Salomon sagradio je hram i proširio izraelske granice. Za vrijeme njegova kraljevanja Izrael je bio na vrhuncu svoje slave. Salomon je postao vrlo čuven, a izraelski narod vrlo snažan.

Juda i izrael — podijeljeno kraljevstvo

Nakon Salomonove smrti u zemlji je buknuo građanski rat i zemlja se podijelila. Deset sjevernih plemena nazvala su se Izraelom, a južna plemena Judejom.

(Suvremeni izraz »Židov« potječe od toga imena). Judeja je ostala vjerna Savezu i Davidova kraljevska loza nastavila je vladati u Jeruzalemu sve dok i Judeja na kraju nije bila pokorena, a narod odveden u babilonsko izgnanstvo.

U sjevernom kraljevstvu (Izraelu) izmijenilo se na vlasti nekoliko vladarskih obitelji jer narod nije ostao vjeran savezu koji je sklopio s Bogom. Izraelski kraljevi imali su nekoliko prijestolnica u različitim razdobljima, a posljednja je bila Samarija. Kako bi što jače vezali narod uz sebe, izraelski su kraljevi promijenili način bogoštovlja. Izabrali su nove svećenike i sagradili dva nova hrama: jedan u Danu (na sjevernoj izraelskoj granici), a drugi u Betelu (na granici Izraela i Judeje). Izrael i Judeja često su međusobno ratovali.

U vrijeme građanskog rata i sukoba između Judeje i Izraela Bog je i jednima i drugima slao mnogobrojne proroke. Neki od proroka bili su svećenici, a drugi obični zemljoradnici; neki su bili kraljevi savjetnici, dok su drugi živjeli posve jednostavnim životom. Neki proroci zapisivali su svoje pouke i proroštva, dok mnogi nisu. No svi su oni propovijedali o pravdi i pravičnosti te o potrebi da se čovjek pouzdaje u Boga i od njega očekuju pomoć.

Mnogi su proroci upozoravali narod da će biti poražen i prognan ako se ne vrati Bogu. Neki su proroci imali vizije buduće slave, ali isto tako i kazni koje će ga zadesiti. Mnogi od njih su s radosnim iščekivanjem govorili o danu kada će se pojaviti novi kralj i uspostaviti svoje kraljevstvo. Jedni su vidjeli tog kralja iz Davidove loze kao onog koji će uvesti Božji narod u novo zlatno doba, a drugi su govorili o njemu kao o kralju koji će zauvijek vladati vječnim kraljevstvom. Neki su ga pak vidjeli kao slugu koji će mnogo pretrpjeti kako bi svoj narod vratio Bogu. No svi su u njemu vidjeli Mesiju, Božjeg pomaznika (izabranika) s kojim će započeti novo doba.

Uništenje Izraela i Judeje

Izraelski narod nije slušao Božja upozorenja i u 722./721. g. prije Krista Samarija je pokleknula pred nadirućim Asircima. Izraelci su protjerani iz svojih domova i raštrkani širom asirskog carstva, zauvijek izgubivši svoju braću u Judeji. Nakon toga Asirci su u izraelsku zemlju doveli strance i naselili ih u njoj. Oni su bili poučavani vjeri Izraela i Judeje i mnogi od njih

su se nastojali pridržavati Saveza. Taj narod kasnije je postao poznat pod imenom Samarijanci. Asirci su pokušali osvojiti Judeju i mnogi su gradovi pokleknuli pred osvajačima, ali Bog je sačuvao Jeruzalem. Poraženi asirski kralj vratio se kući gdje su ga ubila dvojica njegovih sinova. Judeja je bila spašena i judejski narod se vratio Bogu. Neko vrijeme bio mu je poslušan, ali samo zakratko, pa je uskoro i Judeja bila pokorena. Babilonci su silno ojačali i osvojili Judeju prognavši njezin narod. Najprije su zarobili samo nekolicinu uglednih ljudi, no nekoliko godina kasnije 587./586. g. prije Krista, vratili su se kako bi razorili Jeruzalem i njegov hram. Dio naroda pobjegao je u Egipat, ali većina je odvedena u babilonsko zarobljeništvo. Ponovo je Bog slao narodu proroke i narod ih je počeo slušati. Činilo se da su uništenje hrama i Jeruzalema te progonoštvo u Babilon doveli do istinske promjene u ljudima. Proroci su sve više govorili o novom kralju i njegovom kraljevstvu. Jedan od njih, prorok Jeremija, govorio je čak o novom savezu koji neće biti ispisan na kamenim pločama, nego u srcima svih onih koji pripadaju Bogu.

Židovi se vraćaju u Palestinu

U međuvremenu je Medejsko — perzijskim carstvom zavladao kralj Kir i pokorio Babilon. Kir je dopustio izraelskom narodu da se vrati u svoju domovinu. Nakon sedamdeset godina izgnanstva mnogi su se Judejci vratili kući. Pokušali su obnoviti svoju zemlju, no Judeja je ostala malena i slaba. Narod je ponovo sagradio hram, ali on nije bio onako lijep kao što je bio Salomonov. Velik dio naroda istinski se okrenuo k Bogu i počeo proučavati Zakon, proročke knjige i ostale svete spise. Mnogi su počeli prepisivati Sveto pismo i otvarati škole u kojima se ono proučavalo. Ljudi su se počeli sastajati subotom kako bi štovali Boga, proučavali njegovu Riječ i molili. Na sastancima (sinagogama) proučavali su Sveto pismo i mnogi su počeli željno iščekivati dolazak Mesije.

Na zapadu je Aleksandar Veliki zavladao Grčkom i uskoro pokorio svijet. Grčki jezik, običaji i kultura proširili su se u mnoge dijelove svijeta. Nakon smrti Aleksandra Velikog njegovo kraljevstvo se raspalo. Uskoro se pojavilo novo carstvo koje je zavlдалo velikim dijelom tadašnjeg poznatog svijeta, uključujući Palestinu u kojoj je živio židovski narod.

Novi vladari, Rimljani, bili su grubi i okrutni, a Židovi

ponosni i nepokorni. U ta nemirna vremena mnogi su Židovi očekivali da će Mesija doći još za njihova života. Htjeli su se pokoriti jedino Božjoj vlasti i Mesiji kojeg im je Bog obećao poslati. Nisu razumjeli da je Bog odlučio poslati Mesiju koji će spasiti cijeli svijet — vjerovali su da je Božji naum spasiti Židove od svijeta! Neki Židovi zadovoljili su se čekanjem Mesije kojeg će im Bog poslati, no drugi, koji su se nazivali »zelotima«, odlučili su »pomoći« Bogu da uspostavi svoje kraljevstvo. Zeloti su pokušavali pružati otpor Rimljanima i često su ubijali svoje sunarodnjake koji bi surađivali s Rimljanima.

Židovske vjerske skupine

Do 1. st. prije Krista Mojsijev je zakon postao Židovima izuzetno važan. Ljudi su ga proučavali i prepirali se oko njegova tumačenja. Židovi su shvaćali Zakon na različite načine, ali mnogi su bili spremni umrijeti za njega. Među Židovima su postojale tri glavne vjerske skupine, a u svakoj od njih bilo je pismoznanaca (poznavaatelja Zakona).

Saduceji

Jedna vjerska skupina bili su saduceji. Ime im najvjerojatnije potječe od Zadoka, Velikog svećenika u vrijeme kralja Davida. Mnogi svećenici i ljudi na vlasti bili su saduceji. Saduceji su prihvaćali Zakon (Mojsijevo petoknjižje) kao jedini autoritet u vjerskim pitanjima. Zakon je sadržavao mnoge upute o svećenicima i prinošenju žrtava, ali nije naučavao o životu poslije smrti. Saduceji stoga nisu vjerovali u uskrsnuće od mrtvih.

Farizeji

Druga skupina nazivala se farizejima. Njihovo ime potječe od hebrejske riječi koja znači »tumačiti« (interpretirati) ili »odvojiti«. Farizeji su nastojali tumačiti i poučavati obične ljude Mojsijevom zakonu. Vjerovali su da postoji usmena tradicija koja seže do Mojsijevih vremena i da svaki naraštaj može tumačiti Zakon prema svojim potrebama. To znači da su farizeji prihvaćali kao mjerodavan ne samo Mojsijev zakon već i proroke i starozavjetne spise, kao i vlastitu tradiciju. Farizeji su se osobito trudili slijediti Zakon i običaje i budno su pazili na to što jedu i čega se dotiču. Vrlo su pažljivo vodili računa o pranju ruku i ostalim obrednim pranjima. Vjerovali su također u uskrsnuće od mrtvih jer

su razumjeli da su mnogi proroci navijestili da će se to dogoditi.

Eseni

Treća velika vjerska skupina bili su eseni. Mnogi svećenici u Jeruzalemu nisu živjeli onako kako je Bog želio. Osim toga, Rimljani su mnogo puta određivali Velike svećenike, pa neki od njih prema Mojsijevom zakonu nisu bili podobni za tu službu. Budući da su eseni smatrali da se bogoštovlje i prinošenje žrtava u Jeruzalemu ne vrši na ispravan način, odlučili su nastaniti se u pustinji. Ondje su osnovali vlastitu zajednicu u kojoj su mogli živjeti isključivo njihovi istomišljenici. Eseni su postili, molili i čekali da Bog pošalje Mesiju i očisti hram i svećenstvo. Mnogi poznavatelji Biblije vjeruju da su eseni na neki način bili povezani sa zajednicom u Kumranu i s mnogim drevnim zapisima koji su pronađeni tamo, kao i na drugim mjestima u tom dijelu judejske pustinje.

Novi zavjet

Bog je počeo provoditi u djelo svoj naum. Izabrao je narod s kojim je sklopio Savez koji ga je trebao pripremiti da razumije Božju pravednost i dobrotu. Kroz proroke i pjesnike Bog je otkrivao narodu svoj plan da blagoslovi svijet tako što će uspostaviti savršeno duhovno kraljevstvo utemeljeno na novom i boljem Savezu. Taj naum počeo se ostvarivati dolaskom obećanog Mesije o kojemu su proroci vrlo podrobno govorili. Oni su navijestili gdje će se Mesija roditi, kakva će osoba biti i što će činiti. Sada je došlo vrijeme Mesijina dolaska i uspostave Novoga Saveza.

Novi zavjet opisuje kako je Isus, očekivani Krist (tj. Mesija, Pomazanik) otkrio ljudima Novi savez s Bogom i uspostavio ga svojom smrću na križu. Novi zavjet uči da je novi Savez namijenjen svim ljudima i opisuje kako su ljudi 1. stoljeća odgovarali na Božju ponudu milosti i ljubavi i postajali njegovi dionici. U novozavjetnim knjigama nalazimo i upute o načinu života koji trebaju voditi oni koji pripadaju Bogu te blagoslove koje im Bog obećaje — ispunjen i smislen život na zemlji te nastavak života s Bogom nakon tjelesne smrti.

Novozavjetni spisi obuhvaćaju dvadeset i sedam različitih »knjiga« koje je napisalo barem osam različitih autora. Sve su napisane na grčkom jeziku koji je

u 1. stoljeću bio vrlo rasprostranjen. Više od polovice Novoga zavjeta napisala su četvorica apostola, muškaraca koje je Isus izabrao da mu pomažu i budu njegovi predstavnici. Trojica od njih, Matej, Ivan i Petar bili su među Isusovim najbližim sljedbenicima za vrijeme njegova zemaljskog života. Drugog autora, Pavla, Isus je izabrao za apostola tek nakon što mu se ukazao na čudesan način.

Prve četiri knjige nazvane evanđeljima odvojeni su izvještaji o životu i smrti Isusa Krista. One ne sadrže samo povijesne činjenice o njegovom životu već, prije svega, naglašavaju Isusovo učenje, svrhu njegova dolaska na zemlju i značenje njegove smrti, pokopa i uskrsnuća. To posebno vrijedi za četvrtu knjigu tj. Ivanovo evanđelje. Prva tri evanđelja vrlo su slična po sadržaju. Ustvari, većina materijala iz jednog evanđelja nalazi se u drugom ili u oba preostala. Međutim, svaki se autor obraća drukčijem čitateljstvu i, kako se čini, s ponešto različitim ciljem.

Nakon četiri evanđelja slijede Djela apostolska, povijest događaja koji su uslijedili nakon Isusove smrti. Ona opisuju kako su Isusovi sljedbenici pronijeli svijetom Božju ponudu ljubavi za sve narode. Ona govore kako je naviještanje Radosne vijesti tj. Evanđelja dovelo do prihvaćanja kršćanske vjere širom Palestine i Rimskog carstva. Djela apostolska je napisao Luka, svjedok mnogih događaja koje je zabilježio, a on je ujedno i autor trećeg evanđelja. Njegove dvije knjige čine jedinstvenu cjelinu, jer su Djela apostolska prirodni nastavak njegovog zapisa o Isusovom životu.

Nakon Djela apostolskih slijedi zbirka poslanica upućenih pojedincima ili skupinama kršćana. Napisali su ih kršćanski vođe poput Pavla i Petra, dvojice Isusovih apostola, s ciljem da pomognu kršćanima toga vremena da riješe različite probleme s kojima su se suočavali. Svrha poslanica bila je uputiti, ispraviti, poučiti i ohrabriti ne samo one kojima su bile upućene, nego i sve ostale kršćane, da žive ispravnim životom kako među kršćanskom braćom i sestrama, tako i među nevjernicima.

Posljednja knjiga Novoga zavjeta, Otkrivenje, razlikuje se od svih drugih jer se koristi vrlo slikovitim rječnikom i govori o vizijama koje je imao njezin autor, apostol Ivan. Mnoge slike preuzete su iz Staroga zavjeta i najbolje se mogu razumjeti ako ih usporedimo sa starozavjetnim zapisima. Ova posljednja knjiga Novoga

zavjeta pruža kršćanima sigurnost u konačnu pobjedu nad silama zla koja se postiže silom Božjom i silom Isusa Krista, njihovog Gospodara i pomoćnika.

Knjige Novoga zavjeta

Sažetak Novozavjetnih knjiga koji slijedi poslužiti će nam kao priprema za čitanje svake od njih:

Evandjelje po Mateju. Matej je ime jednoga od dvanaestorice Isusovih najbližih sljedbenika koji je bio sakupljač poreza kada ga je Isus pozvao da ga slijedi. U Matejevom tekstu očit je utjecaj njegovog židovskog naslijeđa i interesa i čini se da ga posebno zanima ispunjenje starozavjetnih proročanstava u Isusovom životu. Međutim, Matejev zapis najviše se usredotočuje na samo Isusovo učenje.

Evandjelje po Marku. Mladi Ivan Marko bio je pratilac nekih apostola. Njegov je način pisanja kratak i dinamičan. Za razliku od Mateja i Luke, Marko pokazuje vrlo malo zanimanja za Isusova poučavanja. Njegovo je evandjelje očito namijenjeno rimskom, nežidovskom čitateljstvu i usredotočeno na ona Isusova djela koja dokazuju da je on Božji Sin. Čini se da je Marku najviše stalo do toga da ljude upozna s činjenicom da je Isus došao na zemlju da spasi ljude od grijeha i svih njegovih posljedica.

Evandjelje po Luki. Lukino evandjelje jedna je od dviju knjiga koje je napisao suputnik apostola Pavla. Luka je bio vrlo obrazovan liječnik i nadaren pisac. Izgleda da je bio upoznat s evandjeljem po Marku i većinom materijala iz evandjelja po Mateju, no u svoju je knjigu odlučio uglavnom uključiti događaje koje će razumjeti i nežidovsko slušateljstvo i koje će ga zanimati. Više nego ostalim evandelistima, Luki je bilo stalo da sredi zapis o Isusovom životu iznese kao povijesnu činjenicu. Naglasak, međutim, nije stavio na događaje iz Isusovog života, već na Isusa kao osobu punu ljubavi i brige koja je poučavala ljude o svrsi života i pružala im pomoć i spasenje u svakoj njihovoj potrebi.

Evandjelje po Ivanu. Ovo evandjelje vrlo je različito od ostala tri, što se odmah zapaža po predivnom i dubokom uvodu. Ivan iznosi mnogo toga što ne nalazimo u ostala tri evandjelja. Njegov glavni cilj je dokazati da je Isus Mesija (Krist), Božji Sin i Spasitelj svijeta.

Djela apostolska. Ova Lukina knjiga počinje tamo gdje njegova prva knjiga završava: s Isusovim uputama

njegovim sljedbenicima da pođu u svijet i šire Radosnu vijest — poruku Božje ljubavi za sve ljude. Isus je želio da njegovi učenici pronesu svijetom poruku o dovršenju njegovog božanskog poslanja kojim je sve ljude spasio od posljedica njihovih krivih djela. Luka bilježi uzbudljivo ispunjenje njihove misije, usredotočujući se na djelovanje dviju glavnih osoba, Petra i Pavla. Luka pokazuje kako se kršćanstvo širilo velikom brzinom, od skromnih početaka u Jeruzalemu, preko okolnih krajeva Judeje i Samarije, pa sve do najudaljenijih područja Rimskog carstva.

Sljedeća skupina novozavjetnih tekstova su Pavlove poslanice. Apostol Pavao, prvotno zvan Savao, bio je vrlo obrazovan Židov iz Tarza u Ciliciji (jugoistočna Turska). Pavao je stekao obrazovanje u Jeruzalemu i kao jedan od vodećih farizeja na početku se žestoko suprotstavljao kršćanstvu. Međutim, nakon što mu se Isus ukazao u viziji, u njegovom životu dogodila se odlučujuća promjena. Deset godina kasnije započeo je svoja putovanja na kojima je pronosio poruku o Isusu Kristu. Za to vrijeme napisao je brojne poslanice crkvama (grupama kršćana) i pojedincima. Trinaest poslanica uključeno je u Novi zavjet.

Pavlova poslanica **Rimljanima** najduža je i najpotpunija od svih njegovih poslanica. Većinu poslanica Pavao je uputio grupama kršćana u gradovima u kojima je među prvima propovijedao o Kristu i osnivao crkve. Međutim, u trenutku pisanja poslanice kršćanima u Rimu, još nikada nije bio tamo. Oko 57. g. nalazio se u Grčkoj i, budući da nije bio u mogućnosti otputovati u Rim kako je želio, svoje je poučavanje iznio u poslanici. Poslanica Rimljanima vrlo pažljivo izlaže temeljne istine kršćanske vjere.

Dvije od nekoliko poslanica koje je Pavao napisao kršćanima u Korintu, gradu na jugu Grčke su **1. i 2. poslanica Korinćanima**. U prvoj od njih Pavao se bavi problemima koji su se pojavili među tamošnjim kršćanima i odgovara na pitanja koja su mu neki od njih postavili. Teme koje obrađuje uključuju pitanja kao što su jedinstvo kršćana, brak, preljub, razvod, židovske običaje itd. Od posebnog je značenja trinaesto poglavlje, poznati Pavlov hvalospjev ljubavi, koju Pavao Korinćanima nudi kao rješenje problema u njihovom zajedništvu. Druga poslanica Korinćanima nadovezuje se na njihov odgovor na Pavlovu prvu poslanicu.

U poslanici **Galaćanima** Pavao se bavi problemom koji se pojavio među kršćanima u Galaciji i koji je bio sasvim druge prirode. Pavao je u Galaciji navijestio Božju poruku i osnovao nekoliko crkava, no nakon njega došli su neki židovski učitelji i počeli naučavati nešto sasvim različito od istinskog Kristovog učenja. Problem koji se pojavio bio je osobito ozbiljan jer je zadirao u same temelje čovjekovog odnosa s Bogom. Budući da je u to vrijeme bio spriječen oputovati u Galaciju, Pavao se u svojoj poslanici oštro suprotstavio tom krivom naučavanju. Kao i u poslanici Rimljanima, Pavao se i ovdje bavi osnovama kršćanske vjere, ali iz drugog razloga.

Pavao je pisao poslanicu **Efežanima** dok se nalazio u zatvoru, no nije sasvim utvrđeno gdje i u koje vrijeme. Tema poslanice je Božji naum da sve ljude ujedini pod Kristovom vladavinom. Pavao potiče kršćane da žive u skladu jedni s drugima i budu potpuno predani Bogu i svrsi koju Bog ima za njihov život.

I poslanicu **Filipljanima** Pavao je pisao iz zatvora, vjerojatno iz Rima. U to vrijeme Pavao je prolazio kroz mnoge nevolje, ali je vjerovao Bogu. Poslanicu kršćanima u Filipima pisao je pun pouzdanja i radosti kako bi ih ohrabrio i zahvalio im na novčanoj pomoći koju su mu poslali.

Poslanicu **Kološanima** Pavao je napisao kako bi opovrgnuo neka kriva učenja koja su se uvukla u crkvu u Kolosima, gradu u Maloj Aziji (današnja Turska). Neki dijelovi poslanice podsjećaju na poslanicu Efežanima. Pavao ovdje daje praktične savjete za kršćanski život.

Jedne od prvih Pavlovihi poslanica vjerojatno su **1. i 2. poslanica Solunjanima**. Na svom prvom putovanju u Makedoniju (sjeverna Grčka) prenio je ljudima u Solunu Kristovu poruku i mnogi su ju prihvatili. Budući da je nedugo zatim morao oputovati, Pavao im je uputio poslanicu kako bi ih ohrabrio u vjeri. U poslanici također raspravlja neka pitanja koja ljudi nisu razumjeli, posebno u vezi Kristova ponovnog dolaska. Druga poslanica Solunjanima nastavak je te rasprave.

Pred kraj života, Pavao je napisao dvojici svojih bližnjih suradnika — **1. i 2. poslanicu Timoteju** te poslanicu **Titu**. Pavao je ostavio Timoteja u Efezu i Tita na Kreti kako bi pomogli tamošnjim crkvama da uspostave samostalno vodstvo i pripreme se za samostalan život. U prvoj poslanici Timoteju i poslanici Titu Pavao daje upute za izbor nadglednika i đakona kao i za rješavanje

različitih problema i situacija. Druga poslanica Timoteju, koju je Pavao pisao iz zatvora osjećajući da se približava kraju svoga životnog puta, vrlo je osobne prirode. Pavao savjetuje Timoteja i ohrabruje ga da slijedi njegov primjer vjere, hrabrosti i postojanosti.

Poslanica **Filemonu** kratka je poslanica koju je Pavao napisao u isto vrijeme kad i poslanicu Kološanima. Filemon, kršćanin iz Kolosa, bio je vlasnik odbjeglog roba Onezima koji je postao kršćaninom putem Pavlove službe. Poslanica je Pavlova molba Filemonu da oprosti Onezimu i primi ga natrag.

Osim Pavlovi poslanica postoji osam poslanica koje su napisali drugi Isusovi sljedbenici. Pisac poslanice **Hebrejima** je nepoznat, no očito je da je napisana Židovima koji su povjerovali u Krista i koji su se nalazili u opasnosti da budu odvučeni od vjere. Ova poslanica bila im je upućena da ih ohrabri i ojača njihovu vjeru. Pisac naglašava činjenicu da je Isus Krist iznad svakog stvaranja. On poučava da su vječni svećenik Isus Krist i njegov »bolji savez« uzvišeniji od starozavjetnog svećeništva i »prvog saveza«. Pisac završava poslanicu ohrabrujući vjernike da se pouzdaju u Boga i žive za njega.

Riječ »praktična« gotovo uvijek se može čuti pri opisu poslanice koju je napisao **Jakov**, »sluga« Božji i Isusa Krista. Neki smatraju da se radi o Jakovu Isusovu bratu. Jakovljeva židovska pozadina vidljiva je u temama o kojima poučava: pravda i pravednost, pomaganje siromašnima, prijateljstvo sa svijetom, mudrost, samosvladavanje, nevolje i kušnje, slušanje i činjenje, vjera i djela. On također potiče na molitvu i strpljivost.

Apostol Petar napisao je poslanice upućene kršćanima iz raznih krajeva. U **1. i 2. Petrovoj poslanici** Petar poučava o živoj vjeri i pravom domu na nebesima. Budući da su se ti kršćani, razasuti po cijelom svijetu, suočavali s raznim nevoljama, htio im je uliti sigurnost da ih Bog nije zaboravio. Njihovo ih je trpljenje trebalo ojačati i pročistiti. On ih podsjeća na to da ih je Bog blagoslovio i po Isusu Kristu oprostio im grijeha te da se oni trebaju odazvati na to tako da žive ispravnim životom. U svojoj 2. poslanici apostol Petar suprotstavlja se krivim učiteljima i poučava o istinskoj spoznaji i drugom Kristovom dolasku.

Apostol Ivan napisao je **1. 2. i 3. Ivanovu** poslanicu. Svojim poslanicama punima ljubavi, Ivan ulijeva vjernicima sigurnost da ih Bog uvijek prihvaća. Ivan

poučava vjernike da svoju ljubav prema Bogu iskazuju ljubeći ljude oko sebe i čineći ono što Bog od njih želi. Druga i treća Ivanova poslanica poziv su vjericima da ljube jedni druge i upozorenje protiv lažnih učitelja i bezbožnog ponašanja.

Pisac **Judine poslanice** je Jakovljevi brat, dakle, najvjerojatnije, i brat Isusa Krista. Ova poslanica potiče na vjernost Bogu i govori protiv lažnih učitelja i buntovnika.

Otkrivenje apostola Ivana razlikuje se od svih drugih knjiga Novoga zavjeta. Knjiga se koristi vrlo slikovitim rječnikom i govori o vizijama koje je imao Ivan. Mnoge slike preuzete su iz Staroga zavjeta i najbolje se mogu razumjeti ako ih uspoređujemo sa starozavjetnim zapisima. Ova knjiga napisana je da kršćanima ulije sigurnost u konačnu pobjedu nad silama zla koja je izvojevana Božjom silom i silom Isusa Krista, njihovog Gospodara i pomoćnika.

Biblija i suvremeni čitatelj

Današnji čitatelj ne smije smetnuti s uma da su biblijske knjige napisane prije nekoliko tisuća godina i upućene ljudima koji su živjeli u kulturi vrlo različitoj od naše. Međutim, svi se zapisi usredotočuju na istinita i univerzalna načela, iako se mnogi od tih povijesnih zapisa, te ilustracije kojima se služe i činjenice na koje se pozivaju, mogu daleko bolje razumjeti ako se bolje upozna ondašnje vrijeme i kultura. Na primjer, Isus je iznio usporedbu o zemljoradniku koji je zasijao polje na kojem je bilo nekoliko različitih vrsta tla. Te vrste tla i uopće pojam sjetve mogu biti nepoznate današnjem čovjeku, no u pouci koju Isus daje tom usporedbom mogu se prepoznati svi ljudi — bez obzira gdje žive i u kojem vremenu.

Suvremenom čitatelju možda će se svijet Biblije učiniti ponešto neobičnim. Običaji, stavovi, način govora mogu izgledati posve strani. Sve to valja prosuđivati u skladu s mjerilima onoga vremena, a ne našim suvremenim mjerilima. Isto tako valja sve prosuđivati u skladu s Božjim pravednim mjerilima, a ne našim ljudskim mjerilima. Također je važno zapaziti da svrha Biblije nije iznositi znanstvene činjenice. Njezina je svrha opisati stvarne povijesne događaje i upoznati čitatelje s njihovim značenjem za sve ljude. Biblijska poučavanja sadrže univerzalne istine koje nadilaze svijet znanosti. Biblija i danas ostaje aktualna jer se bavi temeljnim, nepromjenjivim,

duhovnim potrebama čovjeka.

Svaki čovjek može očekivati da će čitajući Bibliju primiti mnoge dobrobiti. Naučit će o povijesti i kulturi staroga svijeta. Naučit će o životu i učenju Isusa Krista i o tome što znači biti njegovim slijedbenikom. Dobit će duhovan uvid i primiti praktične savjete za dinamičan, radošću ispunjen život. Dobit će odgovore na najteža životna pitanja. Ima, stoga, mnogo dobrih razloga da se pročita ova knjiga i osoba koja je pročita otvorena i znatiželjna uma, pronaći će Božju svrhu za svoj život.

License Agreement for Bible Texts

World Bible Translation Center

Last Updated: September 21, 2006

Copyright © 2006 by World Bible Translation Center

All rights reserved.

These Scriptures:

- Are copyrighted by World Bible Translation Center.
- Are not public domain.
- May not be altered or modified in any form.
- May not be sold or offered for sale in any form.
- May not be used for commercial purposes (including, but not limited to, use in advertising or Web banners used for the purpose of selling online ad space).
- May be distributed without modification in electronic form for non-commercial use. However, they may not be hosted on any kind of server (including a Web or ftp server) without written permission. A copy of this license (without modification) must also be included.
- May be quoted for any purpose, up to 1,000 verses, without written permission. However, the extent of quotation must not comprise a complete book nor should it amount to more than 50% of the work in which it is quoted. A copyright notice must appear on the title or copyright page using this pattern: "Taken from the HOLY BIBLE: EASY-TO-READ VERSION™ © 2006 by World Bible Translation Center, Inc. and used by permission." If the text quoted is from one of WBTC's non-English versions, the printed title of the actual text quoted will be substituted for "HOLY BIBLE: EASY-TO-READ VERSION™." The copyright notice must appear in English or be translated into another language. When quotations from WBTC's text are used in non-saleable media, such as church bulletins, orders of service, posters, transparencies or similar media, a complete copyright notice is not required, but the initials of the version (such as "ERV" for the Easy-to-Read Version™ in English) must appear at the end of each quotation.

Any use of these Scriptures other than those listed above is prohibited. For additional rights and permission for usage, such as the use of WBTC's text on a Web site, or for clarification of any of the above, please contact World Bible Translation Center in writing or by email at distribution@wbtc.com.

World Bible Translation Center

P.O. Box 820648

Fort Worth, Texas 76182, USA

Telephone: 1-817-595-1664

Toll-Free in US: 1-888-54-BIBLE

E-mail: info@wbtc.com

WBTC's web site – World Bible Translation Center's web site: <http://www.wbtc.org>

Order online – To order a copy of our texts online, go to: <http://www.wbtc.org>

Current license agreement – This license is subject to change without notice. The current license can be found at: <http://www.wbtc.org/downloads/biblelicense.htm>

Trouble viewing this file – If the text in this document does not display correctly, use Adobe Acrobat Reader 5.0 or higher. Download Adobe Acrobat Reader from: <http://www.adobe.com/products/acrobat/readstep2.html>

Viewing Chinese or Korean PDFs – To view the Chinese or Korean PDFs, it may be necessary to download the Chinese Simplified or Korean font pack from Adobe. Download the font packs from: <http://www.adobe.com/products/acrobat/acrrasianfontpack.html>